

PROBOVO POPRSJE S PARMA ŠTITOM NA SISAČKIM ANTONINIJANIMA

Autori obrađuju problematiku sisačkih kovova antoninijana cara Proba koji na aversu imaju prikazan neuobičajeno mali okrugli štit. Usporedbom s istovrsnim aversima ostalih kovnica, pokazano je kovanje tog aversa u kovnicama Siscija, Ticinum, Serdika i Kizik (Cyzicus). Na kovanicama je prikazana parma (parmula), mali okrugli štit koji su rabili gladijatori i rimski vojnici za blisku borbu, a u kasnoj antici i rimski konjanici. Parma štit rijetko je prikazan na novcu, nalazi se samo na malom broju primjeraka, na samo pet različitih siscijanskih reversa - CONCORDIA MILIT, SOLI INVICTO, CLEMENTIA TEMP, CONCORDIA AVG i SALVS AVG. Za kovnice Ticinum i Serdiku, osim bakrenih antoninijana, nalazimo i rijetka kovanja u zlatu. Revers s parma štitom nalazi se samo u 6.-7. sisačkim emisijama (277.-280. pr. Kr.), od kojih većina primjeraka pripada VII. oficini, a manji dio pripada drugim oficinama.

Uvod

Povijest Rimskoga Carstva obilježena je stalnim ratovima, u početku za opstanak mlade države, zatim radi teritorijalne ekspanzije i u kasnoj antici za obranu granica od nadirućih barbarskih plemena. Zbog toga su Rimljani doveli umjetnost ratovanja na višu razinu, uvodeći mnoge novine u taktici i adaptirane tipove naoružanja. Julije Cezar jedan je od rimskih vojskovođa koji su se proslavili ratnim umijećem.¹ Zbog potrebe brzoga slanja legija s jednoga kraja golemoga carstva na drugi kraj carstva izgrađena je gusta mreža prometnica, koja dokazuje veliko graditeljsko i inženjersko umijeće civilnih i vojnih graditelja. Zbog Probovih ambicioznih graditeljskih planova s vojskom, nezadovoljna vojska pobunila se i svrgnula cara Proba. Brojni su primjeri njegovih kovanica s vojnom tematikom, npr. CONCORDIA MILITVM, FIDES MILITVM, ADLOCVTIO AVG i VIRTVS AVG. Probovi novci bogati su aversima na kojima je car prikazan u vojnoj odori.² Poznata je velika raznovrsnost poprsja prikazanih na Probovim kovanicama, o čemu posebice pišu Bastien,³ Estiot i Gysen^{4,5}, Pflaum^{6,7} te

¹ H. J. Edwards, Caesar, The Gallic War, Harvard University Press, Cambridge, 1977.

² Christophe Oliva, Les armures dans le monnayage de Probus (276-282 de notre ère), http://www.fredericweber.com/articles/les_armures_de_probus.htm

³ Pierre Bastien, Le buste monétaire des empereurs romains, Numismatique Romaine XIX, Wetteren, 1992.-1994.

⁴ Sylviane Estiot, Sine arcu sagittae: la représentation numismatique de plumbatae / mattiobarbuli aux IIIe-IVe siècles (279-307 de n. è.), Num. Zeit., 2008., 117.-118., str. 177.-201.

⁵ Sylviane Estiot, Philippe Gysen, Probus Invictus Augustus: bustes inédits ou rares de l'empereur Probus, Bulletin de la Société Française de Numismatique, 2004., 59., 73.-84.

⁶ Hans-Georg Pflaum, Types et busts exceptionnels sur les monnaies de Numérien, Probus et Aurélien, Bulletin de la Société Française de Numismatique, 1960., 15., 383.-384.

⁷ Hans-Georg Pflaum, Les bustes des antoniniani de Probus, La Monnaie: Trésor d'art et d'histoire, Paris, 1958., str. GG-G7.

Merten.⁸ Mnogi su tipovi štitova univerzalni za sve kovnice, a neki su tipovi karakteristični samo za jednu kovnicu.⁹

Naše zanimanje za Probovu numizmatiku povezano je uz sisačku kovnicu.^{10,11,12} Prilikom obrade numizmatičkog materijala iz vlastitog arhiva zamijetili smo da se neki aversi razlikuju od uobičajenih aversa te kovnice u tome da imaju vrlo mali štit, na prvi pogled gotovo karikaturno prikazan. Oliva i Weber opisuju ga kao tip broj 11, na primjerku iz kovnice Serdika (Gorny 2483): '*petit bouclier : le bouclier est rond et plus petit que sur les autres représentations*'.¹³

Tu varijantu reversnoga prikaza štita (mali okrugli štit) stručna numizmatička literatura uglavnom ne spominje i ne razvrstava je u posebnu skupinu. U klasičnom referentnom djelu za rimski carski novac, *The Roman Imperial Coinage* (RIC),¹⁴ takav tip štita ne razlikuje se od ostalih. Jedino u opisu aureja iz Ticinuma (RIC 308, plate II, 12, slika 22.) nalazimo točan i detaljan opis: 'radiate, helmeted, cuirassed bust left, holding small figure, spear and small shield'. S druge strane, Alföldi razlikuje taj tip od ostalih u svom korpusu sisačkih antoninijana cara Proba.¹⁵ U ostalim numizmatičkim izvorima i aukcijskim katalozima nalazimo katkada točnije opise: *engl.* holding spear and buckler, buckler rather than shield, ili small shield, *njem.* Speer und Schild mit Noppe, ili kleine Rundschild, *španj.* pequeño escudo redondo, *tal.* scudo rotondo, *franc.* petit bouclier ili le bouclier est rond et plus petit. Uobičajeno se na Probovu novcu nalaze slike velikog okrugloga štita, koji je zbog svoje veličine prikazan samo djelomično kao na primjercima iz Ticinuma ili Serdike (tabla, slike 1.-5.).

Tražeci po literaturi odgovor na pitanje je li mali štit posebna vrsta oružja u rimsko doba ili je to slobodna umjetnička interpretacija rezača kalupa, nalazimo zanimljive informacije o štitu. *Parma* ili *parmula* bio je tip okrugloga štita koji se posebice rabio tijekom kasne antike, a imali su ga i nosači bojnih znakova (*signum*).¹⁶ Jedan od prvih povijesnih izvora koji spominje parmu kao dio naoružanja rimskih legija jest grčki povjesničar Polibije (204.-122. g. pr. Kr.), koji opisuje svoje viđenje rimske vojske kako razara Kartagu i Korint 146. g. pr. Kr. Teško naoružani rimski legionari imali su velike

⁸ Stefan Merten, Probus als pacator orbis, eine unbekante Buste des Probus mit Friedenszweig auf einem Antoninian, Numismatisches Nachrichten, 1994., 43.(8.), 200.

⁹ Cornelius Vermeule, The imperial shield as a mirror of Roman art on medallions and coins, in Scripta Nummaria Romana, essays presented to Humphrey Sutherland, edited by R. A. G. Carson and Colin M. Kraay, London, Spink and son, 1978.

¹⁰ Davor Margetić, Dalibor Margetić, Antoninijana cara Proba rimske kovnice Serdika s neobjavljenom titulaturom, Num. vijesti, 2007., 60., 19.-27.

¹¹ Davor Margetić, Dalibor Margetić, Antoninijani cara Proba s reversnim natpisom SISCIA PROBI AVG, Num. vijesti, 2008., 61., 9.-38.

¹² Davor Margetić, Značaj nalaza antoninijana u Petrijancu za Probovu numizmatiku, Obol, 2008., 60., 5.-7.

¹³ Christophe Oliva, Frédéric Weber, Les boucliers dans le monnayage de Probus (276-282 de notre ère), http://www.fredericweber.com/articles/les_boucliers_de_probus.htm, Février 2008.

¹⁴ Percy, H. Webb, The Roman Imperial Coinage Volume 5. Part II, Probus-Amandus 276-286, Spink&Son, London, 1933.

¹⁵ Andreas Alföldy, Siscia V, Heft V, Verzeichnis der Antoniniane des Kaisers Probus. Offprint from Numizmatikai Közlöny, XXXVI.-XXXVII., 1937-1938, str. 3.-88. Budapest, 1939.

¹⁶ Anthony Rich, Jr., u: John Murray, A dictionary of greek and roman antiquities, London, 1875., str. 297.-299.

štitove (*scuta*), koji su mogli osigurati mnogo bolju zaštitu, ali brzo je rukovanje njima bilo teško. Čuvena je upotreba tih štitova u specijalnoj formaciji (*testudo*), kada bi cijela grupa vojnika okupila štit do štita, djelujući kao tenk ili kornjača.¹⁷ Parma je bila drvena, okovana željezom radi bolje zaštite, što se može uočiti na Probovim antoninijanima koji ga prikazuju u dovoljno detalja. Kako navodi Livije,¹⁸ parma je jači štit, dovoljno velik da osigura nekakvu zaštitu, okruglog oblika. Lako naoružane čete, *velites*, nošahu mali štit (*parma*), kožnu kacigu (*galea*), mač i više lakših kopalja (*hastae velitares*, od čega i potječe njihovo ime), što je tim jedinicama omogućavalo blisku borbu.¹⁹ Te jedinice popunjavali su najsiromašniji građani, a njihovo lako naoružanje omogućavalo im je postavljanje na bojnopolju ispred teško naoružanih pješakačkih jedinica. Mogli su se brzo premjestiti u pozadinu, nakon što bace svoje koplja na nadolazeće neprijatelje. Velites su također bili važni za obranu od ratnih slonova. Radi njihove veće mobilnosti, velites su mogli izbjeći napade slonova i prići im s bokova te gađati kopljima, što se pokazalo kao provjerena taktika. Koplja su bila fino zašiljenih vrhova, koji bi se svinuo prilikom udara, što je smanjivalo mogućnost da ih neprijatelj za odmazdu pošalje nazad. Njihov oklop sastojao se od lagane kacige, koja je katkada bila ukrašena vučjim krznom, što je služilo kao znak raspoznavanja, a tijelo im je štitilo sve ono što su si mogli priuštiti, uglavnom su to bili lakši prsni štitnici od bronce ili sličnog materijala.²⁰ Jedinstven je prikaz rimskoga konjanika s parmom (*parma equestris*) na reljefu s rimskog foruma, iz I. stoljeća (slika 1.).²¹

Parma se upotrebljavala i u srednjem vijeku, sve do XVI. stoljeća, tipične veličine između 20 i 40 centimetara. Dugo se rabila zbog svoje jednostavne upotrebe, mogla se objesiti na pojas, da ne bi smetala strijelcu, koji je u pripravnosti držao štit i mač, kada se neprijateljska vojska približi. Tako je bila dovoljno malena za svakodnevno civilno nošenje.



Slika 1.

¹⁷ Lawrence Keppie, *The making of the roman army: from republic to empire*, Routledge, London, 1998.

¹⁸ Nick Sekunda, *Nicholas V. Sekunda, Angus McBride*, *Republican roman army 200-104 B.C.*, Osprey Publishing, Cambridge, 1996.

¹⁹ Philip Sabin, *Hans van Wees, Michael Whitby*, *The Cambridge history of Greek and Roman Warfare*, Cambridge university press, Cambridge, 2007.

²⁰ James Yates, *William Smith*, u: John Murray, *A dictionary of greek and roman antiquities*, London, 1875., str. 870.

²¹ Marco Colombelli, *L'evoluzione dello scudo romano: I parte*, <http://www.alfamodel.it> 2. 2. 2008.

Nadalje, u povijesnim izvorima nalazimo podatak da su trački gladijatori (lat. *thraex*) bili naoružani malim okruglim štitom *parmula* i vrlo kratkim mačem, malo zaobljenim (zvanim *sica*). Na slici 2. prikazana je terakota iz Britanskog muzeja - borba tračkoga gladijatora s *hoplomachusom* (gladijator naoružan drugom vrstom oružja).²²



Slika 2.

Osim kao dijela vojne opreme, postoji i drugo objašnjenje prikazivanja toga štita na Probovu novcu, ponovno povezano s vojskom i ratovanjem. Naime, *Ancile* je u antičkom Rimu legendarni štit boga Marsa, za koji se vjerovalo da je pao s neba, pred legendarnog rimskoga kralja Numa Pompilija.²³ Istovremeno se čuo glas koji je rekao da će Rim biti gospodar svijeta sve dok se taj štit čuva. Radi osiguranja od krađe, napravljeno je jedanaest kopija, a *ancilia* štitove čuvalo je dvanaest salijskih svećenika u hramu boga Marsa, koje je u tu svrhu osnovao Numa. Sveti štitovi nošeni su svake godine u procesiji oko Rima i nakon toga su vraćani u hram. Mars je rimski bog ratovanja, koji je po važnosti smatran drugim božanstvom, odmah nakon Jupitera. Najviše su ga štovale rimske legije te njegov prikaz nalazimo npr. na Probovim antoninijanima MARTI PACIF, gdje Mars u ruci drži koplje i mali štit.

Antoninijani s parma štitom

Pregledom svih nama dostupnih primjeraka Probovih antoninijana s parma štitom općenito se može zaključiti da se na svim primjercima nalazi isti avers: poprsje okrenuto uvijek na lijevo, kaciga, štit i koplje prebačeno preko desnog ramena. Samo u Ticinumu poznata je i varijanta s malom Viktorijom, isključivo na aurejima i denarima.

²² Thomas Wiedemann, *Emperors and gladiators*, Routledge, London, 1992.

²³ Manfred Lurker, *The Routledge Dictionary of Gods and Goddesses, Devil and Demons*, Routledge, London, 2004.

Kovnica Siscija

Pri analizi i donošenju zaključaka od velike nam je pomoći bilo Alföldijevo kapitalno djelo o Probovu novcu sisačke kovnice, koji razlikuje taj štit kao posebni tip i daje podatke o takvim antoninijanima i njihovoj brojnosti (tablica 1.). Primjerci su smješteni od 2. do 7. emisije (277.-280. p. Kr.), u isticinama VII. (većina, 38 komada), zatim u P, S, T (11 primjeraka). Na sisačkim antoninijanima s malim okruglim štitom nalazimo ga u kombinaciji s reversima SALVS AVG, CONCORDIA AVG, CONCORDIA MILIT, SOLI INVICTO i CLEMENTIA TEMP (slike 6.-22.). Pri tome su najbrojniji reversi SALVS AVG (19 primjeraka) i CONCORDIA AVG (21 primjerak), a mnogo su rjeđi reversi tipa SOLI INVICTO (5 komada), CLEMENTIA TEMP (4) i CONCORDIA MILIT (4). Na žalost, zbog velike rijetkosti, nismo mogli pribaviti sliku primjerka s reversom CONCORDIA MILIT. Na sisačkim kovovima s malim štitom razlikujemo četiri aversna natpisa: IMP C PROBVS P AVG, IMP C PROBVS P F AVG, IMP PROBVS P F AVG te IMP C M AVR PROBVS P F AVG. Na prikazanim primjercima siscijske kovnice nije se mogla uočiti povezanost kalupa.

Svakako trebamo izdvojiti primjerak koji se čuva u numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu (slika 14.), koji je nepublicirana varijanta, zasigurno unikat (RIC 747var, Alföldi 65/56var). Posebnost toga primjerka leži u činjenici da pripada 8. oficini (jasno se uočava reversna oznaka -|VIII//XXI, umjesto očekivane -|VII//XXI). To je zasigurno greška rezača kalupa jer Alföldi, Pink i RIC ne navode da je Siscija radila s osam oficina za vrijeme Probove vladavine.

Za usporedbu donosimo slike nekoliko sisačkih antoninijana s istim reversima (ako je bilo moguće i istih oficina, slike 23.-26.). Na tim primjercima nalazimo karakteristični štit, koji je prikazan na većem broju sisačkih antoninijana.

Tablica 1. Probomi antoninijani kovnice Siscija s parmom, prema Alföldiju

CLEMENTIA TEMP	CONCORDIA AVG
Car drži dugo okomito žezlo, prima globus	Konkordija drži dvostruki rog izobilja
IMP C PROBVS P AVG	IMP C PROBVS P F AVG
∪//KA, Alföldi 18/6	- VII//XXI, Alföldi 22/63
IMP C PROBVS P F AVG	7. emisija (280), RIC 660
∪//KA, Alföldi 18/13	IMP PROBVS P F AVG
7. emisija (280), RIC 645	- P//XXI, Alföldi 22/53, - S//XXI, 22/54
	- VII//XXI, 22/55
	7. emisija (280), RIC 661
CONCORDIA MILIT	SALVS AVG
Car stoji lijevo, rukuje se s Konkordijom	Salus stoji lijevo, hrani zmiju na rukama
IMP PROBVS P F AVG	IMP C PROBVS P F AVG
T//XXI, Alföldi 23/91, --//XXVII (sic), 23/92	- VII//XXI, Alföldi 65/56
6. emisija (279) RIC 666	7. emisija (280), RIC 747

SALVS AVG	SOLI INVICTO
Salus stoji lijevo, hrani zmiju na rukama	Sol u kvadrigrli lijevo, desna ruka podignuta, lijeva drži bič
IMP PROBVS P F AVG	IMP PROBVS P F AVG
-P//XXI, Alföldi 65/49, -VII//XXI, 65/50	--//XXIVII, Alföldi 76/55
7. emisija (280), RIC 748	6. emisija (279), RIC 770
SOLI INVICTO	SOLI INVICTO
Sol u kvadrigrli frontalno, drži globus i bič	Sol u kvadrigrli frontalno, drži globus i bič
IMP C M AVR PROBVS P F AVG	IMP PROBVS P F AVG
--//XXIVII, Alföldi 72/6	--//XXIVII, Alföldi 73/14
2. emisija (277), RIC 776	6. emisija (279), RIC 778

Kovnica Ticinum

Kako navodi Estiot u radu o Probovu kovanju u Ticinumu 277.-278. godine, rijetki aureji imaju mali štit.²⁴ U ovom radu nalazimo ilustrirana dva aureja s reversima CONSERVAT AVG i SOLI INVICTO (slike 27. i 28.) te dva nepublicirana denara (slike 29. i 30.) s istim reversima. Sva četiri novca imaju isti kalup za avers, koji se razlikuje od ostalih kovanica prikazanih u ovom radu. Naime, osim malog okrugloga štita, koplja i šljema, Prob u desnoj ruci drži malu Viktoriju. Nadalje, aurej na slici 27. isti je primjerak koji je ilustriran u RIC-u, i to je jedini put da Webb u opisu poprsja na aversima eksplicitno navodi mali štit (helmeted, cuirasses bust left, holding small figure, spear and small shield). Na antoninijanima se parma štit pojavljuje u kombinaciji s reversima ROMAE AETERNAE, VIRTVS AVG, HERCVLI PACIF i CONCORD MILIT (slike 31.-34.). Antoninijan koji se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu (slika 35.) potvrđuje bogatstvo varijanti novca s tim aversom i zasigurno je nova varijanta, unikat, jer je štit okrugao, malen, s dvostrukim obručem, ali u središtu nije gladak, nego naboran kao štitovi na slikama 23.-26. Daljnju razliku nalazimo u načinu na koji je prikazan carev oklop. Sva kovanja pripadaju 3. i 4. emisiji (277.-278. p. Kr.), iz samo dvije oficine (S i P). Jedini aversni natpis koji nalazimo na aurejima, denarima i antoninijanima jest VIRTVS PROBI AVG.

Kovnica Kizik

U literaturi smo pronašli vrlo malo primjeraka koji pripadaju kovnici Kizik (slike 36.-37.). Oba ilustrirana komada imaju reversni natpis VIRTVS PROBI AVG (car jaše lijevo, podignute desne ruke, u lijevoj drži žezlo, ispod zarobljenik), a na aversu nalazimo legendu IMP C M AVR PROBVS AVG. Kovanja pripadaju 3. emisiji, (280. p. Kr.) te oficinama Γ i Z.

²⁴ *Sylviane Estiot*, Une campagne germanique de l'empereur Probus: l'atelier de Ticinum en 277-278, H.-G. Pflaum un historien du XXe siècle, Études du monde gréco-romain 37, Geneve, 2006., 207.-252.

Kovnica Serdika

Od svih kovnica koje su kovale novac s prikazanim parma štitom, za Serdiku smo pribavili najviše ilustracija (slike 38.-49.), što bi upućivalo na njihovu relativno brojniju zastupljenost (manju rijetkost) u odnosu na Sisciju, Ticinum i Kizik. Zbog toga najvjerojatnije u svom članku o štitovima na Probovu novcu Oliva i Weber navode da je parma štit karakterističan za Serdiku. Svi ilustrirani primjerci pripadaju od 3. do 5. emisije (277.-280. p. Kr.), iz officina A, B, Γ i Δ. Među novcem kojim se bavimo u ovom članku, za kovnicu Serdika na prvom mjestu nalazimo jedan aurej VICTORIAE AVG, Viktorija u kvadrigrigi, drži lovorov vijenac i palminu grančicu (RIC 831, slika 38.), poznata su nam još dva primjerka istoga tipa (Künker 153 (2009), No. 8928 i Tkalec September (2008), No. 288).

Bez obzira na njihov veći broj, prikazi su vrlo uniformni pa među njima nalazimo samo tri aversna tipa: CLEMENTIA TEMP, VIRTVS PROBI AVG i SOLI INVICTO (slike 39.-49.). Od prvoga tipa poznat nam je samo jedan primjerak, više antoninijana ima tip VIRTVS PROBI AVG (4), a najviše ima SOLI INVICTO (9 komada). Standardna aversna legenda IMP C M AVR PROBVS AVG (i njezina varijanta IMP C M AVR PROBVS P AVG) najzastupljenija je, ali indikativno je da su u seriji s parma štitom mnogobrojnije legende BONO karakteristične za kovnicu Serdiku. Neke od njih unikatne su varijante, uz pripadajući revers, a među njima se nalaze: PERPETVO IMP C PROBO AVG (slika 41.), zatim BONO IMP PROBO INVICT AVG (slike 40. i 44.), PERPETVO IMP C PROBO INVICT AVG (slika 43.) i BONO IMP C PROBO P F AVG (slika 45.).

Zaključak

Na temelju provedene analize može se zaključiti da je rijetki prikaz parme na aversima novca cara Proba povezan s njegovim vojnim aktivnostima i vojnom simbolikom.

Posebno se zahvaljujemo dr. Ivanu Mirniku i g. Tomislavu Biliću iz Arheološkog muzeja u Zagrebu na ustupljenim slikama novca i na velikoj pomoći u pribavljanju stručne literature.

Table (Emisije prema Pinku²⁵)

1. Serdica RIC 862, (3. emisija, 277.), Forestier & Lambert No. 047.
2. Serdica RIC 878, (4. emisija, 280.-282.), Numismatica Ars Classica 42 (2007.), No. 419.
3. Ticinum. RIC 376, (3. emisija, 277.), Baldwin's, New York Sale XI (2006.), No. 334.
4. Ticinum RIC 435, (2. emisija, 276.), Numismatica Ars Classica 38 (2007.), No. 189.
5. Ticinum RIC 388, (3. emisija, 277.), Classical Numismatic Group, Vcoins (2009.) No. 273031.

²⁵ Karl Pink, Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit. VI/I, Probus. Num. Zeit., 1949., 73., str. 13.-74.

Siscia

6. RIC 748, (7. emisija, 280.), Rutten & Wieland (2009.) No. 2016, 3,41 g, Alf 65/49.
7. RIC 748, (7. emisija, 280.), ostava Treviglio (1935.) No. 148, 4,10 g, Alf 65/49.
8. RIC 748, (7. emisija, 280.), Wildwinds (2003.) RIC_0747 Alf 65/49.
9. RIC 747, (7. emisija, 280.), CGB 182403, 4,01 g, Alf 65/56.
10. RIC 747, (7. emisija, 280.), RIC tabla IV, 8, Alf 65/56.
11. RIC 747, (7. emisija, 280.), AMZ 9893, ostava Šimanovci (1908.), 4,01 g, Alf 65/56.
12. RIC 747, (7. emisija, 280.), AMZ 21662, Surduk, *coll.* Stanković (1912.), 3,30 g, Alf 65/56.
13. RIC 748, (7. emisija, 280.), Tesorillo, No. 29, 3,50 g Alf 65/49.
14. RIC 747var, (7. emisija, 280.), AMZ 9895, 3,00 g, Alf 65/56var.
15. RIC 778, (6. emisija, 279.), ostava Maravielle (1980.) No. 1476, 3,55 g, Alf 73/14.
16. RIC 645, (7. emisija, 280.), Gorny & Mosch 160 (2007.), No. 2479, 3,92 g, Alf 18/13.
17. RIC 661, (7. emisija, 280.), AMZ 34109, *coll.* Schwieger (1932.), 3,79 g, Alf 22/55.
18. RIC 661, (7. emisija, 280.), Ancient coin forvm 4158, Alf 22/55.
19. RIC 661, (7. emisija, 280.), CGB mail bid sale 36 (2001.), No. 735, 3,70 g, Alf 22/55.
20. RIC 661, (7. emisija, 280.), *coll.* Gysen, probvs R661_301103_PG, 4,35 g, Alf 22/55.
21. RIC 661, (7. emisija, 280.), Probvs R661_200302_SMS, Alf 22/53.
22. RIC 660, (7. emisija, 280.), Lanz 86 (1988.), No. 702, Alf 22/63.
23. RIC 748, (7. emisija, 280.), Münzen&Medaillen 92 (2002.), No. 261, 4,47 g, Alf 65/47.
24. RIC 776, (6. emisija, 279.), CGB 32 (2007.), No. 504, 3,88 g, Alf 71/6.
25. RIC 661, (7. emisija, 280.), CGB V, No. 446, 3,82 g, Alf 22/50.
26. RIC 666, (6. emisija, 279.), CGB V, No. 411, 4,34 g, Alf 14/82.

Ticinum

27. RIC 308, aurej, (3. emisija, 278.), Paris BNF, AF 1496, RIC tabl. II, 12, Estiot Plate IX, No. 44.
28. RIC 311, aurej, (3. emisija, 278.), London BM, Estiot Plate IX, No. 45.
29. RIC -, denar, (3. emisija, 278.), Vienna, *coll.* Missong, Estiot Plate IX, No. 46.
30. RIC -, denar, (3. emisija, 278.), Vienna, *coll.* Voetter, Estiot Plate IX, No. 47.
31. RIC 411 var., (3. emisija, 277.), *coll.* Gysen, Probvs RIC411Tic.
32. RIC 430, (4. emisija, 278.), Ancient coin forvm 31384.

33. RIC 376, (3. emisija, 277.), Emporium Hamburg (2007.), No. 579.
34. RIC 336, (3. emisija, 277.), Ancient coin forvm 4299.
35. RIC 366var, (3. emisija, 277.), AMZ 9391, ostava Šimanovci (1908.), 3,81 g.

Kizik

36. RIC 913, (3. emisija, 280.), Probvs RIC913Cyz.
37. RIC 913, (3. emisija, 280.), *coll.* Gysen, Probvs RIC913Cyz2.

Serdika

38. RIC 831, aurej, (5. emisija, 280. (Pink) / 281. (Gysen)), Numismatica Ars Classica 49 (2008.), No. 401.
39. RIC - (između 838 i 839), (2. emisija, 276.), Probvs R838uc_161105_MG.
40. RIC - (između 884 i 885), (4. emisija, 277. (Pink) / 280.-81. (Gysen)), Baldwin's, New York sale XI (2006.) No. 337.
41. RIC 884var, (4. emisija, 277. (Pink) / 280.-81. (Gysen)), CNG (2006.), Probvs R884_010806_CNG.
42. RIC 878, 4. emisija (277.), Ancient coin forvm 38895 isti je tip kao Ancient coin forvm 9470.
43. RIC 878, 4. emisija (277.), Lanz 132 (2006.), No. 502.
44. RIC 868var, (4. emisija, 277. (Pink) / 280.-81. (Gysen)), Helios 1 (2008.) No. 542.
45. RIC 868var, (4. emisija, 277. (Pink) / 280.-81. (Gysen)), Lanz 102 (2001.), No. 964. isti je tip kao Gorny 160 (2007.), No. 2483.
46. RIC 862, 3. emisija (277.), ostava Svetozarevo 1621.
47. RIC 862, 3. emisija (277.), Lanz 86 (1998.), No. 697 isti je tip kao Beast coins.
48. RIC 862, 3. emisija (277.), Künker 89 (2004.), No. 2611.
49. RIC 862, 3. emisija (277.), Jacquier 36 (2009.), No. 599.



Siscia





15.



16.



17.



18.



19.



20.



21.



22.



23.



24.



25.



26.



Ticinum



Ticinum

Cyzicus

Serdica



